

értelemmel állnak előttem“. Szegény Van Gogh a teljes árvaságig és az örületig vesztí el magát. És ha az eddig ismert levelezés legtragikusabb motivuma így hangzott: „Inkább az utolsó ringyót mellém, mint egyedül, árván“, akkor ennek az árva társkeresésnek megrázó nyomait már itt is nyomon követhetjük. Egyik modelljét nehéz szülés után magához veszi a kórházból gyermekeivel együtt. Az indoklás: „Vannak pillanatok, amikor valamit tétlenül szemlélni és azt mondani, mi közöm hozzá: a legnagyobb bűnt jelenti.“ Krédója ennek megfelelően így hangzik: „Ha a művészet mélységéig ászok, akkor az életben is ezt kell tennem, mert ez a két dolog összetartozik“. És a mélységkutatónak mégis felületességet vetnek a szemére. Rappard V. G. egyik litográfiáját bírálva, kétségbe vonja, hogy Van Goghnak ezekután még joga lenne a nagy paraszt- és népfestőkre: Milletre és Bretonra hivatkozni. Ez fáj. A levelezés ezen a ponton meg is szakad, de az élet és a mű rettenetesen megcáfolta Rappard felületességét. Van Gogh a népfestő azóta már a halhatatlanság foglya. Örök érték, melyek a Rappardok többé nem kisebbitethetnek. (Fábray Zoltán)

BÖLCELET ÉS SZÁMKIVETETTSÉG. Minden kornak megvannak a maga téveszméi, amelyeket megérdemel. Korunk téveszmevárosai sorában fejje magasabb mindeneknél José Ortega y Gasset, a „tömegek lázadása“, a „generációs-e-mélet“, az „állam sportív eredete“, „Goethe szellemi elefántiázisa“ s egyéb tetszetős álfilozófiai *slogan*-ok máskülönbiben ragyogó stílusú szerzője. Egy másik hasonlóan kétes értékű kedvenc gondolata Ortégának „a bölcelet eredete a koloniális szellemből“. A kisázsiai eredetű görög bölcselők nagy száma által impresszionálva — *volenti non fit injuria* — arra a megállapításra jutott a népszerű spanyol írástudó, hogy a bölcelet elsősorban gyarmati produktum, mint sok egyéb drága déli fűszer: ott születik, ahol „kulturák aszinchronizmusa“ keletkezik, ahol két különböző fázisu embercsoport keveredik, sőt ütközik meg egymással. Joggal kérdezhetnők, vajjon a kisázsiai görög példán innen és túl hol szült a „gyarmati szellem“ új bölceletet? Togóban, Angol-Indiában vagy Caracasban? Vagy akár csak New-Yorkban, Montrealban vagy Tasmániában? Nem, Ortéga itt is csupán egy helyesen megérezte problémát igyekezett mellékvágányra tolni. Ott, ahol egy többé-kevésbé meditációkra hajlamos ember emigrál, földönfutóvá lesz, hosszabb-rövidebb időre elszakad megszokott közössége éltető talajától, hogy más anyagi és szellemi közösségben igyekezék új gyökeret verni, ott támad többnyire az új gondolat. Az egész spanyol bölcelet csupa vándor, földönfutó, számkivetett ember szüleménye; elég ha Raimundus Lullus, Turmeda, Vives, a bordeauxi Sanchez, Miguel Servet, Leon Hebreo alakjára gondolunk. Spinoza ősei valóban „kolonizálni“ igyekeztek volna Hollandiát? Az a Spinoza, aki néha hónapokig ki nem mozdult a szobájából, aki nem volt keresztény s már nem is volt zsidó, aki sehová sem tartozott — s itt eszembe jutnak egy másik nagy bölcselő: Kierkegaard Szent Pálról mondott, de voltaképpen önmagára értett szavai: „sem római nem volt, sem zsidó: nem volt nálánál nyomoruságosabb ember egész Rómában!“ — igazán nem a „gyarmati szellemből“ merítette bölcelete alapelemeit, hanem inkább abból a sajátos cenopátiai állapotból, amelyben leledzett. Nietzscheben még ott motoszkált a kérdés: vajjon minden bölcelet nem a test valamely tévedés-e csupán, s a berlini bölceleti társaság egyik vezetője, Herzberg, hosszú évekkel ezelőtt statisztikát állított fel, amelyből az tűnt ki, hogy a bölcselők között elvétve ha akadt egy-egy többé-kevésbé „normális“ ember. Ortégaszerű gyors általánosítással itt mindjárt az „elmebetegségből szüető bölcelet“-ről le-

hetne értekezniünk, de valamivel óvatosabbak vagyunk nála s felvetjük a kérdést: vajjon az emberi bölcelet termőtalaja nem volt-e tulnyomórészen a közösség-betegség, a cenopátia valamilyen formája? Közösség-beteg volt Kant, akiről mondják, hogy soha ki nem mozdult Königsberg városából, s közösség-beteg volt Spinoza. Közösségbeteggé vált az a francia tüzértiszt is, aki egy tulfútott német szobában — „dans mon poele“ — eszmélt rá gondolkozása alapelemeire, s aki aztán husz esztendeig élt Hollandiában, hazájától, megszokott környezetétől távol, leánykát nemzvéen cselédjének: René Descartes. Közösség-beteg volt Spinoza s közösség-beteg volt Kierkegaard is, aminthogy a nyomorékká-válástette bölcselővé Benedetto Crocét, s már tudjuk, hogy nyomoréknak lenni is elsősorban közösség-betegség. Heine Franciaország, Marx Franciaország és Anglia, Uljanov Svájc nélkül — s itt nem a „szellemi élményre“, a „kulturák interferenciájára“ gondolunk, hanem a hétköznapi élet ezer apró nyügére és bajára, a pénzzavarra, az otthon hiányára, a kávéházi sakkasztalokra — vajjon elmerültek-e volna önmaguk mélységeibe és teremtetek-e volna szatírát, társadalombölcséletet, gyökereket tépő ideológiát? A közösség-betegségnek ezer és egy formája lehet; alapvető vonás a megszokott közösségből való kiszakadás az, amelyre a Scheler-tanítvány és Ortega-tisztelő Landsberg csak egy spanyol szót talált: a *destierro*. (Nálunk Vörösmarty „számon kívül maradás“-ról beszél, s a *szám-kivetettség* még a spanyol szó kifejezőerejét is felülmulja.) Vajjon a beteg és rossz májával küzdő (*sit venia verbi!*), hazájával s önmagával meghasonlott nagybeteg Ortega gondol-e erre mostanában nagynéha, a messzi Hollandiában, ahol Descartes is élt? (*Brachfeld Olivér*)

ANDORRA. Ez a Francia- és Spanyolország közé ékelt miniatűr államocská az utóbbi években két ízben is szerepelt a világsajtóban: 1934 végén és legutóbb. Az első, egy politikai kalandor kilencnapos püünkösi királysága a világ legkisebb köztársaságában, operettszerű részleteivel, mely a madridi csavargóbírószágon ért véget — megkacagtatta a világot. A spanyol polgárháború véres aproposjából való mostani szereplése* annál megrendítőbb.

A 452 négyzetkilométer területű és 6000 lakost számláló 7 faluból álló apró paraszt-pásztor köztársaság ugynevezett „független állam“. Függetlensége abban nyilvánul, hogy „Andorra Szabad Köztársaság“ 24 szindikátusának, az u. n. Völgyi Tanácsnak és az ezek által választott *Procurador General Síndic*-nek évszázadok óta szabadságában áll oly törvényeket hozni, melyeket a francia köztársaság elnöke és a spanyol urgeli püspök jóváhagy.

A kis ország államjogi fejlődése különben Nagy Károllyal kezdődött, még ő adta a függetlenségi pátenst „a völgyek embereinek“ és tette meg az urgeli püspököt helytartónak. Később a francia királyok, majd a köztársaság mindenkori elnöke, Andorra hűbérura, gyakorolta Urgel püspökével egyetemben a fennhatóságot. A kis állam népe mindig pásztorokodásból s főleg csempészetből élt. Az ország u. n. „geopolitikai“ helyzete indokolja, hogy a „vám“ fogalma iránt Andorra lakóinak nem volt tulságosan fejlett érzékük. Spanyol-Katalonia és a francia Ariége départment határai közé szorult apró állam lakói Európa leghíresebb csempészei. A „contrabandista“ itt bevett és a társadalom által szank-

*Ujabb terjedelmes könyv jelent meg Andorra címen Werner Piesold tollából. (K. Vörsinckel Verlag, Heidelberg.)